

Ігор Б. Скворцов, Олена Я. Загорецька, Валентина А. Гришко
**ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕРВІСНОЇ І ПОТОЧНОЇ ВАРТОСТЕЙ
ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТА РОБОЧОЇ СИЛИ**

У статті запропоновано природничий (фізичний) підхід до дослідження економічних явищ та процесів. Уточнено і конкретизовано сутність економічних понять «запасу» і «поток». Встановлено обернений зв'язок між запасом і потоком, що є причиною утворення «функціонуючої вартості (капіталу)». Обґрунтовано значення «первісної вартості робочої сили». Надано теоретично обґрунтований розподіл собівартості «за елементами витрат».

Ключові слова: природнича (фізична) економіка; функціонуючий капітал; первісна вартість; елементи витрат.

Форм. 1. Рис. 4. Літ. 10.

Игорь Б. Скворцов, Елена Я. Загорецкая, Валентина А. Гришко
**ОБОСНОВАНИЕ ПЕРВОНАЧАЛЬНОЙ И ТЕКУЩЕЙ
СТОИМОСТИ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ И РАБОЧЕЙ СИЛЫ**

В статье предложен естественный (физический) подход к исследованию экономических явлений и процессов. Уточнена и конкретизирована сущность экономических понятий «запаса» и «потока». Установлена обратная связь между запасом и потоком, что является причиной образования «функционирующей стоимости (капитала)». Обосновано значение «первоначальной стоимости рабочей силы». Дано теоретически обоснованное распределение себестоимости «по элементам затрат».

Ключевые слова: естественная (физическая) экономика; функционирующий капитал; первоначальная стоимость; элементы затрат.

Igor B. Skvortsov¹, Olena Ya. Zahoretska², Valentina A. Grishko³
**GROUNDING THE PRIME AND THE PRESENT VALUE
OF FIXED ASSETS AND WORKFORCE**

The article suggests the natural (physical) approach to studying the economic phenomena and processes. The authors specify the nature of economic notions "stock" and "flow" and set the inverse relationship between stock and flow, which causes the formation of "functioning value (equity)". Also the "prime cost of labor" is explained and the distribution of cost by cost elements is theoretically grounded.

Keywords: natural (physical) economy; functioning capital; prime cost; cost elements.

Peer-reviewed, approved and placed: 11.11.2016.

Постановка проблеми. Такі поняття, як запас і потік, первісна вартість, функціонуючий капітал тощо тепер стали майже традиційними в економічних дослідженнях. Однак, якщо виконати більш ретельний їх аналіз, можна встановити, що різні авторикладають в них різний зміст, який не завжди відповідає узагальненим методологічним засадам. Інша проблема полягає в тому, що існують класичні традиційні поняття, які протягом тривалого часу застосовуються в економічній практиці. Це передусім відноситься до розподілу собівартості продукції за елементами витрат. Такий розподіл бухгалтерії й еконо-

¹ Lviv Polytechnic National University, Ukraine.

² Lviv Polytechnic National University, Ukraine.

³ Lviv Polytechnic National University, Ukraine.

місти здійснюють сотні років. Тому виникає логічне запитання: навіщо змінювати класичні поняття і показники? Окремі автори такі зміни пояснюють переходом до ринкової економіки. На нашу думку, це помилковий підхід, оскільки базові економічні поняття і показники не мають залежати ні від політичного устрою, ні від ступеня економічного розвитку тощо. Вони мають залежати виключно від рівня розвитку економічної науки, тобто від вміння адекватно відтворювати економічні явища і процеси. А саме це класична економіка значною мірою не спромоглася вирішити – вона залишилась на емпіричному етапі розвитку (тому говорити про феноменологічні і ноуменологічні методи, які дійсно є теоретичними і вже давно використовуються в природничих науках, з економістами не доводиться).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підручник Дж.Д. Сакса і Ф.Б. Ларрі «Макроекономіка. Глобальний підхід» дає такі визначення потоку і запасу: потік – це економічна величина, вимірювана як норма в одиницю часу, наприклад, виробництво «каділаків» за тиждень, споживання французького вина за рік, сукупний випуск продукції за квартал. Запас, навпаки, являє собою величину, яка фіксується на відповідний момент часу, тобто кількість на певну дату [4]. Існують й інші подібні визначення [3], які уточнюють окремі елементи – одиниці вимірювання, відношення до окремих економічних категорій тощо. Недоліком таких традиційних визначень і пояснень є те, що в них запас і потік узгоджується з окремими економічними показниками. Наприклад, стверджується, що «основні засоби» слід розглядати як «запас», а «інвестиції» – як «потік». Деякою мірою, такий підхід має право на існування, оскільки основні засоби в процесі свого функціонування практично не змінюють свою форму і первісну вартість (тому відносно них зручно розглядати значну кількість економічних явищ і процесів). І навпаки, інвестиції – це найбільш динамічний економічний показник. Але загалом – особливо в методологічному плані – це помилковий підхід. Для пояснення можна назвати такий приклад: в механіці рух більшості фізичних тіл (автомобіль, людина, літак тощо) розглядається відносно Землі, яка приймається за нерухоме тіло. Але ми всі знаємо, що Земля не є нерухомим тілом, оскільки вона має і лінійний, і обертовий рух. Однак такий підхід, коли Земля розглядається як нерухоме тіло, принципово спрощує розв'язок більшості фізичних задач. Тому наш підхід полягає в такому: будь-яке економічне поняття – прибуток, собівартість, основні засоби, інвестиції, обсяг випущеної продукції тощо (це стосується і макроекономічних показників) – можна розглядати як запас і як потік. У загальному випадку, запас – це зміна потоку за одиницю часу.

Оскільки запас може мати два види одиниць вимірювання – натуральні (н) і грошові (г), тому потоки ми розподіляємо на два види: натуральні з одиницями вимірювання н/ч і грошові г/ч, де ч – час, який в економіці приймається у відповідності з розглянутим плановим періодом – місяць, квартал, рік тощо. Окрім того, до економічного запасу і потоку ми застосовуємо енергетичний підхід, який принципово змінює розуміння сутності цих понять.

Метою дослідження є застосування енергетичного підходу до розкриття сутності економічних понять запасу і потоку та обґрунтування первісної і поточної вартостей основних засобів та робочої сили.

Основні результати дослідження. Особливістю виконаного дослідження є чітке відокремлення різних видів вартості і розмежування між «запасом» та «потоком», яке базується на використанні «енергетичного» підходу.

«Первісна вартість» нами розглядається як «потенційна економічна енергія», яка відповідає рівню спожитої праці (економічної енергії) на створення відповідного ресурсу (у цьому випадку – основних засобів або робочої сили). Внаслідок цього початковий потенціал цього ресурсу має відповідати цій вартості.

«Поточна вартість» – це «кінетична економічна енергія», яка виникає внаслідок утворення відповідного економічного потоку – виготовленої продукції, наданих послуг або виконаних робіт. Цей загальний потік складається з трьох складових – утворених основними засобами, робочою силою і предметами праці (матеріалами). Кожний із цих потоків має показувати, як поточна вартість конкретного ресурсу переноситься на виготовлену продукцію. Ця вартість має дві особливості: перша показує, що причиною утворення загального і складових потоків є наявність відповідного потенціалу (первісних вартостей) цих ресурсів, а ще точніше – їхньої потенційної енергії; друга показує, що зміна загального і складових потоків впливає на зміну первісної вартості відповідного ресурсу (тобто зміна кінетичної енергії може впливати на значення потенційної, або, іншими словами, під час процесу виробництва утворюється обернений зв'язок між поточними і первісними вартостями цих двох ресурсів). Внаслідок цього «первісна вартість» відповідного ресурсу перетворюється на його «функціонуючу вартість».

Функціонуюча вартість відповідного ресурсу (основних засобів чи робочої сили) – це змінена їх первісна вартість, яка утворюється відповідною інтенсивністю поточної вартості. Особливістю цієї вартості є те, що вона утворюється (визначається) не загальним потоком вартості, наприклад, обсягом виготовленої продукції, а її найбільш важливим складовим потоком – величиною отриманого прибутку. Тому ця вартість може дорівнювати нулю, коли збудоване підприємство через певні причини не виготовляє продукцію, бути менше первісної вартості або значно її перевищувати – коли інтенсивність потоку значно перевищує нормальне значення (обґрунтування нормального значення потоку прибутку в цій статті не розглядається).

Може виникнути таке логічне питання: а навіщо щось змінювати і вводити нові показники (наприклад, «первісна вартість робочої сили» або «поточна вартість основних засобів»), якщо до цього часу в економіці без них обходились?

Стосовно первісної вартості, тепер фактично застосовується тільки одне поняття – «первісна вартість основних засобів». Відсутність показника «первісна вартість робочої сили» є причиною утворення таких негативних наслідків в економіці: перешкоджає обґрунтовано досліджувати «людський», «інтелектуальний», «інформаційний» капітали, оскільки будь-який капітал без встановлення числового значення його вартості не може попасти в економічний простір (спрощено, враховуватись в бухгалтерському обліку); перешкоджає також створенню «теорії заробітної плати» (існуюче трактування, що заробітна плата визначає вартість робочої сили, є таким же нонсенсом, якби

сказати, що амортизаційні відрахування визначають первісну вартість основних засобів, оскільки все має відбуватись навпаки – первісна вартість відповідного ресурсу має визначати його поточну вартість, яка може набувати форму заробітної плати чи амортизаційних відрахувань тощо).

Існують такі основні недоліки, викликані відсутністю поточних вартостей цих показників:

1) для основних засобів: перешкоджає об'єктивно оцінювати ефективність діяльності окремого підприємства (різних підприємств), оскільки невідомо, яка реальна вартість основних засобів переноситься на виготовлену продукцію (окрім амортизаційних відрахувань);

2) для робочої сили: теорія заробітної плати будується на помилкових концепціях, оскільки не береться до уваги головний причиноутворюючий показник – первісна вартість робочої сили; ставить в різні умови функціонування різних капіталів – уречевленого і живого, оскільки наслідком такої нерівності є те, що державний бюджет формується головним чином від різних видів оподаткування робочої сили (до 90%).

Тому основні завдання, які ми плануємо вирішувати при обґрунтуванні цих вартостей, такі:

1) провести чітке розмежування між поняттями «первісна вартість ресурсу» і «поточна вартість ресурсу» та запропонувати методи їх розрахунку;

2) поточні вартості ресурсів мають складатися з двох елементів – короткотривалого і довготривалого циклів праці.

Первісна вартість основних засобів визначається за відомим класичним підходом, який враховує всі витрати, що виникають в процесі створення підприємства – на проектно-пошукові роботи і розробку проектно-кошторисної документації, будівництво підприємства, монтаж технологічного обладнання, виконання пусконаладжувальних робіт тощо. Тому, на нашу думку, первісна вартість робочої сили має визначатись за подібним підходом – це врахування витрат від моменту народження людини і до початку її трудової діяльності за відповідним фаховим рівнем (рис. 1). Внаслідок застосування такого підходу в бухгалтерській звітності на підприємстві поряд з основними засобами має обліковуватись і первісна вартість робочої сили.

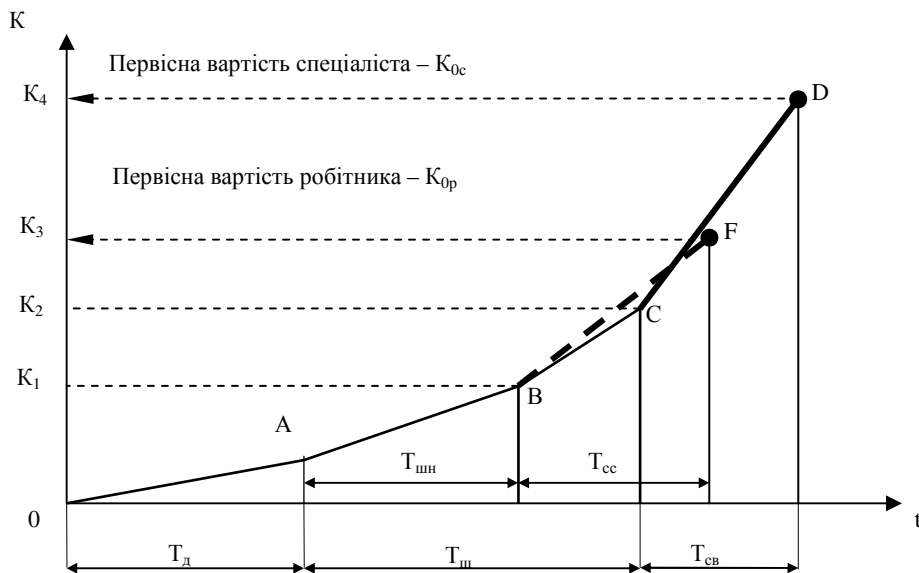
Головний підхід, який використовується для розкриття поточної вартості виробничого капіталу, базується на таких засадах:

- ця поточна вартість показує, яка вартість відповідного ресурсу переноситься на виготовлену продукцію;

- вона обов'язково має враховувати два цикли праці – короткостроковий і довгостроковий (більш детально ці цикли описано в [5]);

- короткотривалий цикл праці має визначатись вартостями енергоносіїв для основних засобів і споживчого кошика для робочої сили (рис. 2), а довготривалий цикл праці фактично має визначати величину створеної додаткової вартості – маржинального прибутку, який складається із суми амортизаційних відрахувань і прибутку;

- оподатковуватись має не заробітна плата, а додаткова вартість (прибуток живого капіталу) за мінусом амортизаційних відрахувань робочої сили.

T_d і $T_{ш}$ – періоди дошкільний і шкільний; $T_{шн}$ – шкільна незакінчена; $T_{сс}$, $T_{св}$ – спеціальна середня і вища; K_1, K_2, K_3, K_4 – загальні витрати на відповідний рівень освіти; K_{op} і K_{oc} – первісні вартості підготовки робітника і спеціаліста.

Рис. 1. Основні етапи формування первісної вартості робочої сили [5, 131]

Виконання цих вимог, по-перше, ставить в однакові умови власників уречевленого капіталу (підприємств) і живого капіталу (працівників), оскільки вони сплачуватимуть податки за однаковими методичними підходами; по-друге, це значно спрощує обґрунтування заміщення живої праці уречевленою і навпаки, оскільки вони складатимуться з подібних елементів вартості.

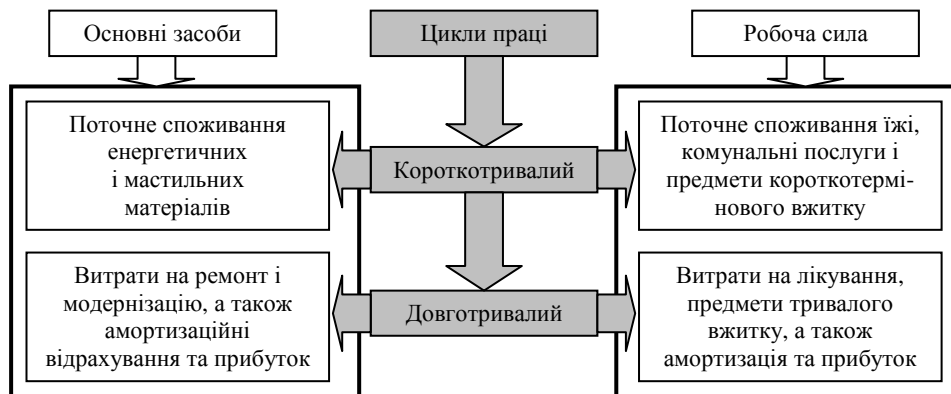

Рис. 2. Складові елементи поточної вартості відповідного ресурсу, авторська розробка

Існують такі особливості короткотривалого і довготривалого циклів праці. В межах короткотривалого циклу праці визначається лише склад еле-

ментів витрат і їх кількість в натуральних одиницях вимірювання, але витрати в грошових одиницях вимірювання фактично не визначаються, оскільки вони залежать від екзогенних (зовнішніх) чинників (рис. 3).

Рис. 3. Екзогенні та ендогенні чинники поточної вартості відповідного ресурсу (показано темними стрілками), авторська розробка

Особливістю довготривалого циклу праці є те, що в ньому всі показники залежать від ендогенних (внутрішніх) чинників. Однак основним і найбільш важливим розрахунком є визначення двох базових показників діяльності підприємства – суми амортизаційних відрахувань і нормального прибутку (тобто маржинального прибутку), оскільки їх використання дає змогу визначати економічну ефективність діяльності підприємства, початкове значення його функціонуючої вартості, нормальну внутрішню ціну виготовленої продукції тощо.

На нашу думку, склад елементів поточної вартості основних засобів і робочої сили має бути ідентичним. Це пояснюється тим, що більшість робіт і операцій, які виконуються на підприємстві, може здійснюватись як людиною (вручну), так і відповідним механізмом (механізовано, а тепер ще й автоматизовано). Хоча за якісним складом і як ці процеси можуть розгортатись за часом вони в більшості випадків значно відрізняються (рис. 4).

На рис. 4 застосовуються два нових поняття – «видатки виробництва» та «інерційна економічна система». Видатки виробництва – це додаткові витрати, які виникають в процесі виготовлення продукції. Тобто це витрати, які перевищують їх нормативне або нормальне значення для відповідного ресурсу. Наприклад, якщо в паспорті нового автомобіля вказано, що він споживає 5 л бензину на 100 км, то перевищення цього нормативу, яке відбуватиметься з часом, слід відносити до видатків виробництва.

Інерційна економічна система – це така, в якій обсяг випущеної продукції стає сталій. На нашу думку, більшість економічних досліджень слід розпочинати з розгляду саме цієї системи. Це зумовлено тим, що в цьому разі більшість економічних процесів розвиватимуться без утворення економічного прискорення, яке значно ускладнює їх моделювання, а відповідно й планування, за

часом. Тому для дослідження неінерційної економічної системи, у якій випуск продукції змінюється, слід застосовувати спеціальні методи (цього більшість економістів не бере до уваги).

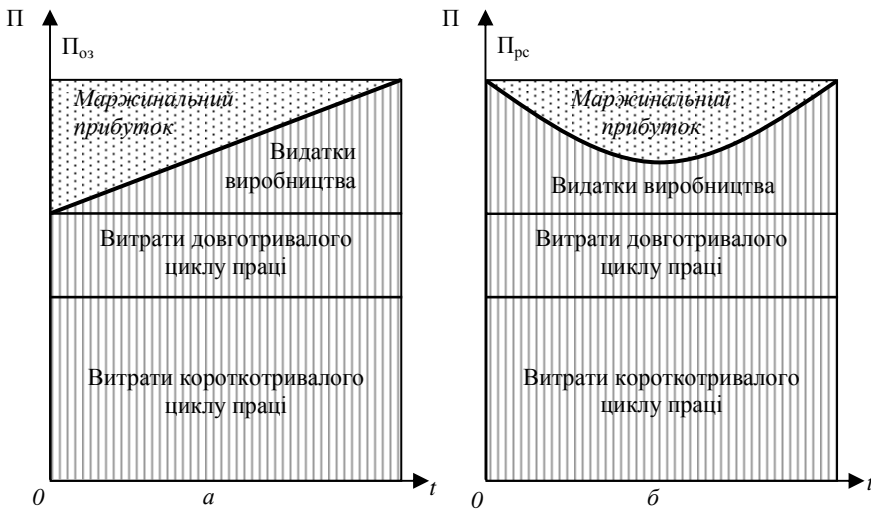

Рис. 4. Найбільш типові зміни складових елементів поточної вартості основних засобів (а) і робочої сили (б), які відбуваються за часом в інерційній економічній системі, авторська розробка

Слід зазначити, що залежності, показані на рис. 4 і які ми називаємо типовими для відповідного ресурсу, можуть в окремих випадках набувати протилежного значення. Наприклад, поточна вартість робочої сили для професійних спортсменів (в окремих видах спорту) може відповідати рис. 4а, і навпаки, зміна елементів поточної вартості основних засобів на підприємствах з неперервним циклом виробничого процесу (підприємства хімічної промисловості, енергетичні тощо) відбувається у відповідності з рис. 4б.

Загальна модель визначення вартості виготовленої продукції, тобто її поточної вартості ($\Pi_{прод}$), з виділенням складових її потоків, відповідає такому виразу:

$$\Pi_{прод} = \Pi_{м} + \Pi_{рс} + \Pi_{оз}, \quad (1)$$

де $\Pi_{м}$ – предмети праці (витрати на основні матеріали); $\Pi_{рс}$ і $\Pi_{оз}$ – поточні вартості, які створенні робочою силою і основними засобами.

Цей розподіл ми пропонуємо назвати «розподіл поточної вартості виготовленої продукції за елементами витрат». Його перевагою є те, що це дає змогу наочно порівнювати складові елементи вартості виготовленої подібної продукції на різних підприємствах.

Але найголовнішим в такому розподілі є те, що принципово змінюється розуміння сутності «поточної вартості робочої сили», оскільки цей показник має відповідати величині «заробітної плати працівника (працівників)». Внаслідок такого розуміння мають відбутися наступні зміни:

1) до складу заробітної плати варто включити такі елементи: витрати довготривалого циклу праці; маржинальний прибуток, у якому виділити амортизаційні відрахування робочої сили (податкову пільгу) і нормальний прибуток, який має отримувати працівник у відповідності до його первісної вартості (спеціальності і кваліфікаційного рівня);

2) оподаткування живого і уречевленого капіталу має відбуватись за єдиними правилами (і бажано теоретично обґрунтованими, до яких ми відносимо оподаткування вартості капіталу і отриманого прибутку).

Висновки. Основний висновок, який можна зробити із запропонованого підходу, полягає в тому, що функціонування різного капіталу – уречевленого, живого, фінансового, інформаційного (інтелектуального) тощо – має моделюватись за єдиними об'єктивними правилами. Відповідно, і власники цих капіталів мають оподатковуватись за єдиними об'єктивними підходами.

Перспективи подальших досліджень. Розглянуті моделі є початковими і спрощеними, відтак, потребують подальших досліджень за багатьма напрямками. Але найголовніші, на нашу думку, є такі: для основних засобів слід більш ретельно враховувати їхню галузеву специфіку (частково в статті це згадувалось); для робочої сили – це також стосується врахування специфічних умов підготовки спеціаліста, умов поточної праці і загальної (тривалості виходу на пенсію) тощо; розробити подібні схеми функціонування для інших видів капіталу – фінансового, інформаційного тощо.

1. Активізування інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств: Монографія / О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, О.Й. Вівчар, Л.І. Мельник; Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів: Укрпол, 2005. – 250 с.

Aktyvizuvannia investytsiinoi ta innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv: Monohrafiia / O.Ie. Kuzmin, S.V. Kniaz, O.I. Vivchar, L.I. Melnyk; Nats. un-t «Lvivska politekhnik». – Lviv: Ukrpol, 2005. – 250 s.

2. Гронтковська Г.Е., Косік А.Ф. Макроекономіка: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 672 с.

Hrontkovska H.E., Kosik A.F. Makroekonomika: Navch. posibnyk. – K.: Tsentр uchbovoi literatury, 2010. – 672 s.

3. Небава М.І. Теорія макроекономіки: Навч. посібник для студ. екон. спец. / Вінниц. держ. техн. ун-т. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2001. – 395 с.

Nebava M.I. Teoriia makroekonomiky: Navch. posibnyk dlia stud. ekon. spets. / Vinnyts. derzh. tekhn. un-t. – Vinnytsia: UNIVERSUM-Vinnytsia, 2001. – 395 с.

4. Сакс Дж.Д., Ларрі Ф.Б. Макроекономіка. Глобальний підхід / Пер. с англ. – М.: Справа, 1996. – 848 с.

Saks Dz.h.D., Larri F.B. Makroekonomika. Globalnyi podkhod / Per. s angl. – M.: Sprava, 1996. – 848 s.

5. Скворцов І.Б. Ефективність інвестиційного процесу: методологія, методи і практика: Монографія. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2003. – 312 с.

Skvortsov I.B. Efektyvnist investytsiinoho protsesu: metodolohiia, metody i praktyka: Monohrafiia. – Lviv: NU «Lvivska politekhnik», 2003. – 312 s.

6. Скворцов І.Б. Парадокси, догми і реальність економічної теорії: мікроекономіка для економістів: Монографія. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2007. – 340 с.

Skvortsov I.B. Paradoxy, dohmy i realnist ekonomichnoi teorii: mikroekonomika dlia ekonomistiv: Monohrafiia. – Lviv: NU «Lvivska politekhnik», 2007. – 340 s.

7. Шалікова Н.С. Теоретичні засади формування вартості послуг робочої сили та її вплив на визначення природи зарплати // Економічні науки. – 2013. – Вип. 24. – С. 176–185.

Shalikova N.S. Teoretychni zasady formuvannia vartosti posluh robochoi syly ta yii vplyv na vyznachennia pryrody zarplaty // Ekonomichni nauky. – 2013. – Vyp. 24. – S. 176–185.

-
8. *Froyen, R.T.* (2013). *Macroeconomics: Theories and Policies*. 10th ed. Published by Prentice Hall.
 9. *Walras, L.* (2003). *Elements of Pure Economics: or the Theory of Social Wealth*. Routledge. 620 p.
 10. World Bank (2013). *World Development Report 2013: Development and the Next Generation*.